نهێنی پیرێ نێناسراوەکەی ناو ئاوێنەکە.. شوان ءەباس بەدری

کاتێ لە چواردەورم نائومێد و بێزار ئەبم ، پەنا ئەبەمە بەر ئاوێنە ، پێش ئەوە ئەچم لە سەرخۆ و هەور هەور گوێزانێکی تیژی بەهای بە بزەیی ئەگرم بە دەستمەوە و بە چەند خوولەکێك لە خەم و گوێزانەکە و ملم ئەوانم و لە ئاوێنەی دەستشرکەوە زەردەخەنەیەکی سارد و سێ بە خەم ئەکەم و چاو ئەبەمە چاوی خەم ، بە هەواشی پەنجێ گەورەی دەستی ڕاستم ئەهێنم بە بنی گوێزانەکە و بە شێوەیەك کە پەنجەم نەبەێت دەمی گوێزانەکە و پەنجەم ئەکەونە گفتگۆیەکی شاراوەی پێ لە نهێنی !

دوای چەند خولەکێك و پاش تەواو بوونی گفتگۆی گوێزان و پەنجەم ،ملم بەرز ئەکەمەوە و بە هەواشی گوێزانەکە ئەهێنم بە ملما و دەست ئەکەم بە تاشینی ڕیشم .

دوای ئەوە کورسیەکی دارینی ڕەنگ ئاڵتوونی ئەهێنم و بەرامبەر ئاوێنەی ژوورەکەم دایئەنێم و بە جۆرێ دائەنیشم کە تابلۆی سرووشتێ هەڵواسراوەکەی پشت سەرم لە ئاوێنەکەوە دیار بێت و جارێکی تر لە خەم ئەروانم ، هەموو جارێ لەناو ئاوێنەکەوە وێنەدانەوەی مرۆڤێکی بەساڵاچووی ڕیش و قژ سپی گوێنی لەبەر ئەبینم کە لە سەر کورسیەکی داڕزاوی کرماوی دانیشتووە و کز کز نیگاکانی بەملاوئەولای خۆی ڕائەکات و نیوە مەمێکی کوژاوەی بە دەستەوەیە !

هەموو جارێکیش کە لێی ئەپرسم : تۆ کێیت و بە وا کز کزی ؟

دەستی ئەهێنێت بە ڕیشە سپی و درێژەکەیا و زەردەخەنەیەکم بۆ ئەکات بە جۆرێ کە دانە زەردەهەگەکانی وام لە ئەکەن هەڕنج بدەم و بە زەر خەم بگرم و نەشمەوە ، دوای ئەوەش ئاوڕێك بە دەوڵەتەوە و دەستی بە دیوارەکەی پشتەوەی درێژ ئەکات و بە پەنجەی ئیشارەت وێنەیەکم پیشان ئەدات کە ڕەش و تەخت و چوارچێوەکەی ژەنگاویە !

بەڵام ئەمجارە بەیامداوە ئیتر وەك جارەکانی پێشوو بەدەنگیەکەی بەدەنگم نەکات و بچمە جەنگی ئەو پیرە گوێنی لەبەرەو ئەمجارەیان لە جیاتی ئەوەی ئەو پەلکەشم بکاتە ناو جیهانەکەی خۆیەوە من پەلکەشی ناو جیهانەکەی خەمی بکەم !

هەر بۆیە لە جیاتی ئەوەی وەك هەمیشە بەرامبەری دانیشم و لێی بڕوانم ، بەیامدا هەستەم سەرپێ و بەرەو ڕووی بەم و لەو دیو ئاوێنەکەوە ئیخۆی بگرم و بەسەریا بقیژێنم : ئەی مەتەکەی چەکنی

نەناسراو تە کەیت ؟
بە گوەوتینەوە هەستامە سەر پێ تا بەرەو ڕووی بڕۆم بەڵام هەرچەن هەوڵمدا قاچەکانم لەگەڵما نەهاتن و نەمتوانی بەرەو ڕووی هەنگاو بنێم ، هەر وەك بەڵێت ئەژنەکانم بە یەکەوە بەسترابن و بنی پێشم بە زەمینەوە داکووترابن بە باڵای خۆم کەوتمە سەر کورسیيەکەو بە واق ورماوی ئەمەوانیيە پیرە گوێنی لەبەرە پشت کوڕەکەی ناو ئاوێنەکە کە هەستا بووە سەر پێ و سەمای ئەکرد و ئیشارەتی بە ئەکردم و قاقا پێم پێئەکەنی !
ئەمە یەکەمجار بوو ببینم ئەم نەفرەتییە نەناسراوە هەستێتە سەر پێ و بەو جۆرە سەما بکات و شتانە پێبکەنێت !
هاوارم کرد : ئەی نەفرەتی گاتە بکە بەس با بزانین دواجار کاممان یەخەی کاممان ئەگرین و ئەیدەین بە عەرزا .
کە گوێی لەو هاوارەم بوو ساتە لە سەما کردن وستا و چەند چرکەیەك سەیری سەرتاپامی کرد کە چۆن هەوەمئەدا دووبارە هەستمەوە و هەنگاو بنێم بەرەولای و یەك لە سەر یەك وەك جاری یەکەم ئەکەوتمەوە سەر کورسیيەکە .
نیگاکانی پێ بوون لە تووڕەیی و نەوچەوانی گرژگرژ کردبوو لەناکاو زمانی وەك گاتە کردن لە دەرهێنام و دەستی هێنا بە ڕیشە درێژەکەیو لەسەر کورسیيە داڕاوەکەی دانیشت .
چۆن چرکەیەك چاوەکانی داخست و دەستی هێنا بە سەریا و قژی خوراند و لەبەر خۆیەوە ورتە ورتی ئەکرد .
سەرم سورما بوو لێی ،ئاخر ئەمە یەکەمجاری بوو ئەم ڕەفتارانە بکات و بەو جۆرە خۆیم پیشان بدات ، هەموو جارێ بەدەنگ بەدەنگ دائەنیشت و منیش بە بەدەنگی لەم ئەڕوانی .
خەمم نەگرت لەم پرسی : ورتە ورتی چی ئەکەیت ؟، گوەم لێت نییە !
لە پێ چاوی کردەوە و زەردەخەنەیەکی کرد بە جۆرە کە دیسان ددانە زەردەهەڵگەڕاوە و ژێنگاویيەکانی دەرکەوتنەوە و وتی : ئەمم ئەم نەفرەتییە چەندین ساڵە ئاوێکی سازگاری پیشان نەداوم تا خۆمی تیا بشۆم و لەم چەکنی و گەییە نەجاتم بێت .
تۆنی دەنگی نووسا بوو و بە زەر وشە و پیتەکان لە قوگیيەوە ئەهاتنە دەرەوە ، وەڵامم دایەوە : چەکنی و گەی تە چ پەیوەندییەکی بە منەوە هەیە !؟
لەگەڵ تەواو بوونی پرسیارەکەم دەستی کرد بە پێکەنین و وتی : دەمە ساڵە من و تە هاوڕێین و پێکەوە ئەژین ، تە وائەزانیت تەنها ئەو کاتانەی لە چواردەورت ڕائەکەیت و یەیت و بڕامبەر ئەم ئاوێنە نەفرەتییە دائەنیشیت من دەرئەکەوم و ئەمبینیت .
کە ئەمەی ووت بە چەند چرکەیەکی کەم بەدەنگ بوو و ژەر چەناگەی خۆی

خوراند و سەیرکی بن مەچی ژوورکەی کرد و دەستی کردەوە بە قسە کردن : سەیر بکە جوان سەیر بکە .
بە پەنجەی ئاماژەی بە بن مەچی ژوورکەی کرد و وتی : ئەم بن مەچە نەفرەتییە زۆردەمگەراوە قۆزاوییە تاریکە سەردەمانە ئەوەندە هوونـاك بوو كە پرشنگی ئەدایەوە – دوای ئەوەی ئەمەی وت تۆنی دەنگی گۆڕا بۆ تۆنکی پڕ لە تووڕەیی – بەڵام ئێستا جوان سەیری بکە هەی نەفرەتی بزانە لەبەر تۆ و بیرکردنەوە و تێگەیشتنی تۆ چی لێهاتووە .
كە ئەمەی ووت وەك بەیت سۆتێ ئاوی ساردیان پیا کردبێتم گەرم و گوڕی هەستان و هەنگاو نانم بەرەو هووی نەما ، بەڵام دوای چەند چرکەیەك هێزم بە بەردا هاتەوە و هەستامە سەر پێ و هاوارم بەسەرا کرد : درێژە ئەکەیت ، من هەر نازانم تۆ کێی ئیتر چەم بە بەنێی منەوە ئەو مەچە وا گۆڕە و گول بووە هەی درێژەزن .
لێگەڕە هاوارکردنەکەشم چەند جارێك هەوەمدا بەرەو هووی هەنگاو بنەم ، بەڵام دیسان هەوڵەکانم بە ئاکام بوون و کەوتمەوە سەر کورسییەکە و لێگەڕە هەموو کەوتنەکەم ئەو نەفرەتییە بە دوو پەنجە ئەملاوئەلای لێوی ئەکشاند و سەری بەملاوبەولایا با ئەدا و زمانی لە دەرهێنام !
ئەوەندە هەستام و کەوتم تا تەواو تەواو ماندوو بووم و برسکم لێبڕا ، سەرو سیما و هەموو گیانم تۆ تۆ ببوو و بە ئەندازەی یەکساڵ عەرەقم کردبووەوە ، بە جۆرە کە تەك تەك عەرەق لە سەروسیمامەوە ئەهاتە خوارێ و چاومی ئەکزاندەوە .
بە ناچاری لێم پرسییەوە : بەس پێم بڵێ تۆ کێیت ؟
کاتێ گوێی لێم پرسیارەم بوو بە هەمنی لە سەر کورسییەکەی هەستایە سەر پێ و لەسەرخۆ لەناو ژوورکەی دەستی کرد بە پیاسە ، ئەوەندە لەسەرخۆ پیاسەی ئەکرد و بە وریایی هەنگاوی کورتی ئەنا کە وەك بەیت ئەترسە کە وردە شووشە بچێ بە بنی قاچیا یا پێ بنێ بە شتەکا و ئازاری پێبگات!
دوای چەن چرکەیەك لە هاتوچۆ شێت ئاساکەی وستا و هووی کردە دیوارەکە و دەستی بەرەو تابلۆ ئەو و تەختەکە درێژ کرد و بە دەنگێکی نووساوی هەمنەوە پێی وتم : ئەم تابلۆیە سەردەمانێك سەردەمانێکی زۆر کۆن پێ بوو لە هەناسە و دەنگی هاڕە و پەکەنین ، بەس ئێستا سەیری بکە چی بەسەر هاتووە ، نە هەناسەیەکی تیا ماوەو نە هووبارێك تا دەنگی هاڕەکەی بێت و نە مرۆڤێکی گەشبین و دەخێش تا پێبکەنێت ، ئەوەتا چەندین ساڵە لەم کونجە تاریکە کەوتووە و چوارچەوە ئەنگ زەڵینەکەی ژەنگ خواردووەتی – دوای ئەم قسانە لە ژێر چاوەوە سەیرکی کردم – و بە هەمان هەمنی و تۆنە ئارامە وتی : زۆر حەز ئەکەیت بزانیت من کێم ؟ باشە پێت ئەڵێم ، من زیندانبانم

و تەش زیندانی ، من پێڕ هەورێکی ڕەش ڕەشم و تەش ئاسمانێکی تاریکی بە ئەستێرە ، من ... من ... – دوای ئەمە بە تووڕەییەوە هاواری کرد – من هەموو ئەو بیرکردنەوە و تێگەیشتنە هەڵانەی تەم کە چەندین ساڵە لەناو هزرتا کەت کردوونەتەوە و ئەستای تەیان درووست کردووە ، هەموو ئەو تووڕە بوون و پنگ خواردنانەتم کە لە کاتی خەیا دەرتنەبریوە و لەناو خەتا هەشتووتەتەوە ، هەموو ئەو خەونانەتم کە هەوڵت بە نەداون ، من هەموو ئەو فرمێسکانەم کە ئەبوایە بتەشتایە و پێت عەیب بوو بیانڕژی و ئەستا گەرووت ئەگووشن ، من وەك گوڵە لەولاوکی خەمکم کە بە ناو دەروونتا بەاوبووماتەوەو هزر و مەشکتم داگیر کردووە .
دوای ئەم قسانە هات و دووبارە لەسەر کورسیەکەی دانیشت و چاوی بڕیە چاومەوە و ئەمجاریان بە تانە دەنگێکی نووساوی مام ناوەند و بزەیەکی تاڵەوە پێنجەی بەرەو سەرم درێژ کرد و پێی وتم : دیارە هەشتا تێنەگەیشتووی من کەم ! من ئەوەتام لەوەم ، مانی هەمیشەیی من ئەوەتا ئا لەویا ، تە دەرباز بوونت نییە لە دەستی من ، مرۆڤ زۆر لەوە بەهێزتر و بە ئیرادەترە کە بتوانێت لە من ڕزگاری بێت هاوڕێم ، من لە ناو مەشك و هزری تەیا ئەژیم … من تەم .
دوای ئەم قسانەی هەستم ئەکرد خەریکە ئەخنکەم ، نەمئەتوانی وەك پێویست هەناسە بدەم و تەنها سەیرم ئەکرد ، لەتاو کزانەوەی چاوم زوو زوو چاوم ئەنووقاند و ئەکردەوە ، بە زۆر گوەم بە خەمدا و بە تەنە دەنگێکی هەناسکاوی پەم وتم : من هاوڕێی تە نیم ، بە من مەڵێ هاوڕێ .
وەڵامی دامەوە : پێت نەڵێم هاوڕێ ! سەیرە ! تە نە تەنها تاکە هاورەمی بەکو بگرە تە خولقێنەری منی ، چەندین ساڵە بە بە ئەوەی بە خەت بزانیت و هەستی پێبکەیت خەت خزاندەتە ناو تولە ڕەیەکی تاریکی بە کەتایی و سات لە دوای ساتیش لەناو تاریکی ئەو تولە ڕەیە مارپێچە وونتر و وونتر ئەبیت ، – دوای ئەم قسانەی بە تەنکی گاتەئامێزەوە- پێی وتم : تە دەرباز بوونت نییە لەمن ، تازە بە تازە بە نیازی هەستیت و بێی یەخەم بگریت داماو.
دوای ئەم قسانەی دیسان پێنجەی بە درێژ کردمەوە و دەستی کرد بە پەکەنینەکی شەتانە ،ها ها ها ها ها.
دەنگی پەکەنینەکەی وەك ئەوە وا بوو بە نووکی پەنجەم ئاسنەك یا دیواریك بکرێنم ، مەشك و دەروون و گومی ئازار ئەدا ، سات لە دوای ساتیکیش دەنگی پەکەنینە نەفرەتییەکەی بەرز تر و بەرزتر ئەبوو و بە دەم پەکەنینەوە هەستا بووە سەر پە و لە بەرامبەرما شەت ئاسا سەمای ئەکرد .
لە ناکاو تووڕەیی و هەز و گورکی سەیر هەموو گیانمی داپۆشی ، بە

هەموو هێز و توانامەوە هەستامە سەر پێی و لە گەڵ یەکەم هەنگاوم هەستم کرد ئەژنەکانم و بنی پێم ئازاد ئازاد بوون و بەرەو ڕووی ڕۆیشتم و لە ئاوێنەکەوە ئەخەم گرت و ڕامکێشایە دەرەوەی ئاوێنەکە و دام بەزەویا و بە مستە کۆڵە بەربووم دەم و چاوی .
لە گەڵ هەر مستێك هەستم ئەکرد میشکم لە تاو ئازار خەریکە ئەتەقێت و لە هەمانکاتیشا دەروونم ئارامتر و ئارامتر ئەبێت ، ئەویش بە بە هیچ بەرگرییەك لە ژێر لەزمەبارانی مستەکۆکانم لە پەکەنینەن شێتانەکەی بەردەوام بوو و منیش تووڕەتر و تووڕەتر مستم لە دەم و چاوی ئەدا و هاوارم ئەکرد : با بزانیت بەهێزتر و بە ئیرادەتر لەوەم کە تە بیرت لە کردەتەوە ، خێت وتت من خولقێنەری تەم کەواتە هەر خەیشم ئەتوانم تەی تاریك و بە دەلاقە بگەرم بە پانتاییەك لە سەوزایی و دەنگی ڕووبار و پەکەنین ، من ئەتوانم مەشك و دەروونم لە تە ڕزگار بکەەەەەەم هەی بە نەفرەت بیییییییییییت .
+++++++
کاتژمێر پێنجی بەیانییە و بەرامبەر ئاوێنەی ژوورەکەم دانیشتووم ، پێنجەرەی ژوورەکەم کردەتەوە و لە پێنجەرەی ژوورەکەوە هەوایەکی فێنك و دڵڤێن دێتە ژوورە و دەست ئەهێنێت بە سەروسیمام و هەست ئەکەم دەداریم لەگەڵ ئەکات ، بە چرکەیەك لە پێنجەرەکەوە ئەڕوانمە گزنگی بەیان و ڕوو ئەکەمە ئاوێنەکەم ، پیاوەکی پێشتەی بێن خێش کە ڕیشی تازە تاشیوە بەرامبەرم لەسەر کورسییەکی دارینی ڕەنگ ئاڵتوونی دانیشتووە و لە پشتییەوە تابلۆیەکی سەرسوز ئەبینم کە دەنگی هاژەی ڕووباری لەوە دێت ، بە چەند چرکەیەك چاوم دائەخەم و لە دڵەوە بە خەم ئەڵێم : من کە توانیم خەم لەو نەفرەتییە ڕزگار بکەم بە دەنییاییەوە کەسانی تریش ئەم هەڵیان تیایە و تەنها ئیرادەیەکی پڕاینی پێویستە و هیچی تر .
دوای ئەوە بە پەلە هەستامە سەر پێ و بەرەو دەرگای دەرەوەی شووقەکەم هەنگاوم نا و چوومە دەرەوە ، لەسەر پلیکانەکان دراوسێکەمم بینی، بە یەکەمین جار دوای چەندین ساڵ دراوستێی بە زەردەخەنەوە بەیانی باشکی گەرمم لە کرد و بە دەگەرمییەوە هەنگاوم نایە ناو کۆڵانەکەمان و بەرەو شوێنی کارەکەم کەوتمە ڕێ .
دوای ساڵەهای ساڵ بە یەکەمینجار لە گەڵ هەر هەنگاوێکما هەستم ئەکرد زیندووم و دەروونم پڕە لە ئارامی و شنەبای بەیان مەستی ژیان و جوانییەکانی کردبووم .

هەندەکانی کلاخستنی کولتووری.. مەحمود چاوش

کلاخستن یان کنارخستنی کولتووری (بە لاتینی مارگینالیزاندن – Marginalisierung) بە یەکێک لە چوار ستراتیژیکانی ئاوگۆی کولتووری (بە لاتینی ئاکولتوراتسیۆن- Akkulturation) ناوزەدکرێت، کە جۆن ڤیدێپ بەری(1) لەسەر بنەمایەکی زانستی شرۆڤەی کردووە. ئەم کلاخستنە کولتووریە بە پێسەیەکی کەمایەتی ئوتەدا تەدەپەڕێت، کە تاکەک، گروپەک یان گرووپەکی کولتووری بەهەی تەنگپەهەچنینەوە دەهاوژرێتە کناری کەمگەیەکەوە، کە تێیدا بە شێوەیەکی زەر لاواز بەشداری ژیانی کولتووری، سیاسی و بژێوی (ئابووری) کەمگە دەکات.

بگومان ئەم کلاخستنە تەنها بەلاوانێکی کولتووری نییە، کە لایەن کولتوورەکی جیاوازتر و زاڵتر و زەرینترەوە نافی دەکرێت، بەکو تەواوی ناکۆکییەکانی نێو خودی کولتوورەکان دەخاتە نێو قەیرانکەوە، کە تەنانەت کەمگە مەدەرنەکانیش بە هەموو توانای هزری و زانستی و کەمایەتییانەوە نەیانتوانیوە چارەیەک بە ئەم ستراتیجیە بدەزنەوە. هەگرەکانی کلاخستنی کولتووری ئاهەزترن لەوەی، کە ئەمە هەستی پێدەکەین و هەژانە بەرەنگاری دەبینەوە. گەر بینە سەر ناوەڕۆکی بابەتەکە، هەنگۆ پەمان سەیربێت، کە تەنانەت لەنێو کولتوری خانەخێی و هەمگەندا (هاوکولتووریدا) ئەم کلاخستنە پەراکتیزە دەکرێت، وەک کلاخستنی بەساڵاچوان، کەمئەندامان، هەژاران، هاوڕەگەزانبازان، تەنانەت ژنان و منداڵانی بە باوانیش (هەتیوان)، کە تاکو ئێستاش لە زەرینەی کەمگەکاندا بە شێوەیەکی ناهاوسەنگ مامەڵەیان لەتەکدا دەکرێن. ئەم دیاردەیە دەتوانرێت تا سنووری پێشلکردنی مافی مرۆڤ و تاکۆکسی هەنگاوبنێت. کلاخستن زەرەک هەهەند لەخۆدەگرێت، سەرئەنجام مرۆڤ هووبەووی لە "قاڵبدان" یان "بکەمدانان" دەبێتەوە.

لە زەرینەی کەمگە مەدەرنەکاندا پرسەی کلاخستنی کولتووری بەتە هەکاری نایەکسانی و نادادپەروەری کەمایەتی بەرامبەر گروپەک یان ئێتنیەک، کە لە ئەنجامی ئەم پەسەیدا هووەو هەژاری، کولەمەرگی و بەدەرێتانیان دەبات، ژیانیان تەنگەتاو دەکات و لە بازنەدانکی

کولتووری یان لەمێژەوە خزاندن (گێتۆکردن)دا چەقدەبەستن. نمونەی گەورەکە هەژارەکانی شارە گەورە و مەترۆپۆلەکانی وەک مومبای هیندوستان و لیما لە پێرۆ زۆر بەووونی ئەم کارەساتە مرۆییەی لەمێژەوە خزاندن پێشان دەدەن، کە ملیۆنان مرۆڤ هێژانە لێژەر سەختترین و بەدادترین بارودۆخدا ژیان دەگوزەرێنن. لێرەدا ئاشکرایە، کە ئەم دیاردەیە لانەو کولتووریکی هەمەگۆنیشدا بەئەنجام گەیەندراوە و بەردەوام دەگەیەنرێت.

هەکارەکانی پشتگوێخستن و تووڕەیی تاکەک، گروپەک یان ئێتنیەک بە کۆنارەکەمێژەیەک

مرۆڤ بەردەوام و لە تەواوی مێژوودا بە ئەوە هەوڵی داوە، ژیانی پڕئارامی و خۆشبەختانە بەسەربەرێت، بژێوی، تەندروستی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکان لە هاوکێشەیەکی یەکسانەدا هاوسەنگ بکات، ئاخر ئەم هەوڵ و تەکۆشانەی مرۆڤ لە دروستکرنی شارەکان و پێشکەوتنی پیشەسازی و تەکنەلۆژیای نوێوە هەر بە ئاسانکاری ژیان بووە، واتا نوێندەی پیشەی دەستی و بازرگانیی بووە، کە لە بەرژوەندگرایی مرۆقدا بوون. مۆخابن ئەم پڕۆسەی مێژوویی پێشکەوتنخوازییە گەلێک دیاردە و پێکهاتەی نەگەتیڤی لەتەک خۆیدا بە مرۆڤایەتی بەرهەمهێناوە، کێشمەکێش و دووبەرەکایەتی و تەنگژە (قەیران) جەنگییەکان کەمتر نەبوونەتەوە، بارودۆخی هێژاری و نەداری بەردەوام لە زیادبووندایە. باری کۆمەڵایەتی و خەزانی هێژ لە دوای هێژ لە لاوازی و بەرەو نەمان هاپێچدەکرێت.
سەرئەنجام هەکارەکانی ئەم دیاردەیە، گەر سیاسی، ئابووری یان کۆمەڵایەتی بن، مرۆڤ هاپێچی بەدەرەتانی و تائاستی تاوانکردن دەبات. گەر ئەم دیاردەیە لە چوارچێوەی گرووپی ئێنتیدا بەوانین، هێوونتر دەبێتەوە، کە بەشداریی سیاسی و ئابووری و کولتووریەکانی کۆمەڵگەیەک لەو گروپە دادەبڕێن لەم بوارانەدا. لە تەواوی مێژوودا ئەم کۆلاخستنی کولتووریە بە خواستی مرۆڤەکان نەبووە و هەکارە دەرەکییەکان پێستانی کۆمەڵایەتیان خستۆتە سەر کۆسک، گروپەک، یان ئێتنیەک و توێیان داونەتە کۆنارەکەمێژەکە. کۆلاخستنی ئەرمەنەکان لە یەکەم جەنگی جیهانی لە لایەن عوسمانیەکانەوە موسڵمانەکانەوە، کۆلاخستنی جووەکان لە دووم جەنگی جیهانی لە لایەن هێژمی تۆتالیزمی نازی هیتلەرەوە دوو نمونەی کۆلاخستنی گروپەک یان ئێتنیەکن، کە بە شێوازی سیستماتیکی پلانی بۆ داڕێژراوە و بەئەنجام گەیەنراوە. دەسەڵاتداران لەم پرۆژە و پلانانەدا پرسیان بە ئەرمەنی و جووەکان نەکردووە و ئەوان خوازیاری ئەوە نەبوون.

ئەم دەسەڵاتدارانە مێژوویان کردۆتە کەلاوێکی کۆنەکۆبوو لە زبڵخانەی ئایدۆلۆجی و ستراتیجیکانیاندا. نووسەر و فەیلەسوفی ئەڵمانی جوو و هاوکاری قوتابخانەی فرانکفۆرت ڤالتەر بەنیامین (Walter Bendix Schoenflie Bejamin) (2) بەوونی لە هەبژاردەی نووسینەکانیدا ، بۆتایبەت لە نووسینی تێگەی مێژوودا باس لەم کەلاوخانەیەی مێژوو دەکات و تێگەی پێشکەوتن بەمانا مێژووییەکەی دەتدەکاتەوە، چونکە پێشکەوتن بە دیدی ئەو تەنها وێرانەی لە هەنووکەدا کۆنەکردووە.3 بەنیامین وێناکردنی ئەم وێرانکاری و کەلاوە مێژووییە دێگۆنەنتاوە بە کەشتی پێشکەوتن. لە "هەبژاردەی نووسراوەکان"دا باس لە ئاوەدانووێک لە مێژووی مرۆڤایەتی دەکات بە وێنەیەکی "پاول کلە" بەناوی "ئانگیلاس نۆڤس"وە، کە فریشتەیەکی لەسەر وێنە کراوە بەناوی فریشتەی مێژوو. ئەم فریشتەیە باڵکانی کراونەتەوە، دەمی داچەقیوە و چاوەکانی زۆق و لە شتەك دەڕوانێت، کە دەیەوێت لەی دووربکەوێتەوە، کە مێژووی ڕووداوەکانە. 4 بەنیامین ڕوونتر باس لە ئێرکەکانی نەوەی داهاتو دەکات، کە بەرپرسیارێتی بەرامبەر مێژوو لە ئەستۆی خۆیان بگرن (نەوەکانی داهاتو ئێرکیان ئەوەیە، کار لە ڕابردوویاندا بکەن). بە بیرۆای بەنیامین مرۆڤایەتی کاری لەسەر ڕووداوەکانی مێژوو نەکردووە، بەیە ئەستامان وێرانە. ئەو دەبێژێت: "ئەمە دەبێت وەکالەتێک بدەینە هزرمان، سەردانێکی ڕابردوو بکات، بە ئەوەی لە مەترسییەکانی ئەستامان تێبگەین."5

نووسەر و فەیلەسوف و ڕەخنەگرانی قوتابخانەی فرانکفورت زەر زوو لە سیستەمی ئەم پڕۆسە مێژووییە تێدەگەن و شکۆڤە بە ئەم گرفتەی "مێژوو" دەکەن.

ئەگەر دیاردەی کەلاخستنی کولتووری لە مێژووی کەندا بە شێوەیکی ڕەکنەخراو و لابەلا بووبێت و کەمتر لە ڕێژگاری ئەستادا ڕوویان دابێت، ئەوا پێکهاتەکانی مەدەرنە و پێشکەوتی تەکنەلۆجیا، بە ڕەنیسانسیشەوە، کەلاخستنی کولتووریان هاویشتۆتە باڵاترین شەوازی ڕەکخراوی نامرۆڤانەوە. لە بازنەدانی ملیۆنان مرۆڤ لە گۆڕەکی تایبەتی شارە مێترپۆلەکاندا نمونەیەکی ڕوون و ئاشکرای ئەم دیاردەیەن.

بگومان کەسان و گروپی تایبەتیش بە خوازیاری خۆیان لە کەناری کەمەگەیەکدا خۆیان دوورپەرێز دەگرن و ناخوازن تەکەنەی کەمەگەکۆیان ببن، کە ئەم بابەتەش نووسینی تایبەتی خۆی دەخوازێت.

جۆرەکانی کەلاخستنی کولتووری

1 کۆلاخستنی کولتووری لە نێو کولتوورەکی خانەخوێدا: وێلاوێنان و کۆلاخستنی کولتووری لە کۆمەڵگەیەکی هاوکولتووری (هەمەگۆن)یشدا بۆئەنجام دەگەیەنرێت، کە ئاوگۆڕە کولتووریەکان لە نێو کولتوورە خانەخوێکەدا بە هەمان پێسەی کۆلاخستن و گۆشگیری و دابەانی کۆمەڵایەتیدا تێدەپەڕن.
2 پێسەی کۆلاخستنی کولتووری لە نێوان کولتووری زێرینە و زاە لەتەك کولتووری کۆمینە و لاوازدا بڕپادەبن، کە دەرئەنجام دەبێتە دروستبونی گێتە و لەبازنەدانی گروپەك یان کۆمینەیەك. بە نمونە کۆلاخستن و وێلاوێنانی کۆمینەی تواڕەك (Tuareg) لە مالی و نێجیریا لە ئۆفریقادا. کولتووری تواڕەکەکان لە ئەنجامی پێسەی تەنگپێهەڵچنینەوە بەرەو کۆناری کولتووری ئێو دەڤەرە نراوە.
3 خەکۆلاخستنی ئارەزوومەندانەی تاکەك، گروپەك یان کۆمینەیەك بە دەرەوەی کولتوورەکی جیاوازتر لەخە. لێرەدا مەرج نییە ئەم پرسەیە بە شێوەی گوشاری سیاسی، ئابووری یان کۆمەڵایەتی، بەڵکو دەشێت بە شێوەیەکی ئارەزوومەندانە و کەسی ووبدات. هەندجار تاکەکی هەمان کۆمەڵگە بە هەر هەکارەکی کەسیەوە بێت خێ دەهاوێژێتە کۆناری کۆمەڵگەکەی. ئەم کۆنارخستنی کولتووریە باس لە گۆشگیر و خەکۆنارخستنی کەسانەك ناکات، کە بەهەی نەخێشیە دەروونیەکانەوە دەخرێنە کۆناری کۆمەڵگەوە، بەڵکو زیاتر باس لەدابەانی تاکەك یان گروپەك لە کۆمەڵگە دەکات. ئێوەی ئاشکرایە ئەم کۆنارخستن و خەکۆلاخستنی کولتووریانە بە شێوەیەکی ئارەزوومەندانە ووددەن.
بەگومان کۆلاخستنی کولتووری تەنیا نیشانە و دیاردەی کۆمەڵگەی مەدەرن نییە، بەڵکو ێیشەی لە قۆناییەکی مێژوودا داکوتیووە و جووتلایەنە لە مێژووی خەکۆلاخستن و کۆلاخستنی کولتووریدا ودەدات و دەبێت بە گرفتەکی ئاڵۆزی مێژوویی. بە نمونە مێژووی گروپە کۆچەر و دەشتەکیەکانی چادرنشینی سەنتی و ڕۆماکان، کە بە (قەرەج)6 ناوبانگیان دەرکردووە، ئێو گروپانە لەخەدەگرن، کە لەکۆناری کۆمەڵگەکاندا بە شێوازی جیاواز لە داب و نەریت و نەرمی ئێواندا ژیانی خێیان پیادەکردووە. ئەم گروپانە بەهەی شێواز و جەری ژیانیانەوە لەکۆناری کۆمەڵگەکاندا کۆلاکۆتون و تەکۆڵی ژیانی کۆمەڵایەتی ئێو دەڤەرانە نەبەوون. ئەم ڕەوشە جووتسەرییە هەر یەکێیان لە ڕوانگەی خێیەوە دەینرخێنێت: کولتووری خانەخوێ ئێوان بەوە تاوانبار دەکات، کە توانای وەرگرتنی نەرمەکانی ژیانی ئێوانیان نییە و خێیان ناگونجێن و خێیان وەدەردەنێن، لەوبەرەوە جەخت لەوە دەکەن، کە کولتووری خانەخوێ ڕەزی بە کولتوور و شێوازی ژیانی ئێوان نییە، بەپێچەوانەوە دەیەوێت ئێوان لەنێو خێیدا بتوێنێتەوە. ئەمەش بە ئێوان بریتی دەبێت لەدەستبەرداربوونی

کولتوور و داب و نەریتی خەیان. لەسەرئەنجامی ئەم هۆشە جووتلایەنەدا قەرەجەکان هیچ بەشداریەکی کولتووری سیاسی لەو وڵاتانەدا نەکردووە.
دەرئەنجام دەگەینە ئەو پێنتە، کە "کۆلاخستنی کولتووری" و "خۆکۆلاخستنی کولتووری"، کە بە شێوەیەکی ئارەزومەندانە هەودەدات، بەرهەمی ئەو ئاڵوگۆڕە کولتووریەکاندا بەرپابوون و بەردەوامیشن. بە بەرجەستەیی ببڕێن، کەچ و پانابردنبەر وڵاتانی ئەوروپا، چەبووندەوەی ژمارەی کەچبەران تێیاندا، وەک سەرئەنجام بەهێی پیادەکردنی ژیانی تایبەتی کولتووریانەوە جەرەک لە خۆکۆلاخستن و هەروەها کۆلاخستنی دەرکیان لە لایەن گەلی خانەخوێ لەکەوتەوە، بە نمونە لە شارە گەورەکانی وەک پاریس و بەرلین و لەندەن و ئێوانی تردا. بگومان ئاشکرایە لەم هەوتەدا زەر گیروگرفتی وەک نەگونجانی کولتووری و نەخشی دەروونی و تاوانکاری هاتونەتە گۆڕێ.

مەحمود چاوش

پەراوێزەکان

1. جۆن ڤیدەپ بەری لە ساڵی 1939 لە شاری مۆنتریاڵ/کەنەدا لەدایکبووە و پڕۆفیسۆری زانستی دەروونناسی و تۆژەری کەچبەرییە. مامۆستایە لە زانکۆی کینگستن/کەنەدا. گرنگ تۆژینەوەی لەسەر تێگەی (Akkulturation) کردووە و سەرەتاکانی ئەم بابەتەی هێژاندووە. بە بیرۆای ڤیدەپ کۆلاخستنی کولتووری بەشێکی دانەبڕاوی ئاڵوگۆڕی کولتووریە و بە لەبازنەدانی کولتووری یان "گەتەکردن" ناوزەد دەکرێت.
2. ڤالتەر بەنیامین لە (15.07.1892) بەرلین هاتە ژیانەوە و لە (26.09.1940) لەسەر سنووری فەڕەنسا-ئیسپانیا لە کەناری پۆرتبە بە ئەوەی نەکەوێتە دەست نازیەکان کۆتایی بە ژیانی خۆی هێنا.
3. کاوە جەلال: ماتریالیزمی مێسیایی ی ڤالتەر بەنیامین، لاپەڕە 14
4. Walter Benjamin, Illuminationen, Ausgewählte Schriften I, Suhrkamp Taschenbuch 345, Frankfurt am Main, Erste Auflage 1977.

5. هەمان سەرچاوە لاپەڕە 252
6. واژەی "قەڕاج" بە کۆمایەتییەکانی "سونتی و مەما" بەکارهێناوە، لە هەوانگەی گۆگسپەرستی و بەچاوسوککردن و جیاکارییەوە نرخەندراون و جەرکن لە بوغزاندن و کۆلاخستن بەرامبەر ئەم گروپانە.

دەستپێکی هەڵخەڵەی ئەدەبی مارکسیستی.. نووسینی : ساندیا مەولانا (*)

وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

هەرچەندە کارل مارکس شیعر و هەمانی نووسیوە، بەڵام بەرهەمەکانی زۆر کەم ئاماژەیان بە باس و هەڵخەڵەی ئەدەبی کردووە. سەرەڕای ئەوەش، فەلسەفەکەی کاریگەرییەکی زۆر بەرفراوانی لەسەر هەڵخەڵگران و نووسەران هەیە، ئەمەش بۆتە هۆی لەدایک بوونی ئەو شتەی کە پێی دەوترێت هەڵخەڵەی ئەدەبی مارکسی. ئەمە لەڕادا تەدەکەشین باس لە گرنگیی مارکس نەکەین وەک باوگەورەی کۆمۆنیزم و خەباتی چینایەتی، بەڵکو باس لە گرنگییەکەی دەکەین لە پێکهێنانی بزووتنەوەیەکی ئەدەبی کە ئەدەب بە دیاردەیەکی کۆمەڵناسی دەزانێت کە هاوشێوەی دیاردەکانی دیکەی لەو جۆرە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت. بۆهەی سنووردارببوونی پانتایی ئەم چینە، تەنیا باس لە کاریگەرییەکانی مارکس (و ئینگڵس) دەکەین لەسەر لێکۆڵینەوەی کۆمەڵناسی و مێژوویی ئەدەب. سەرنجەکانی مارکس و ئینگڵس لەسەر هونەر و ئەدەب پەرش و بڵاو و پارچە پارچەن. ئەمەش یەک لەو هۆکارانەیە کە هەڵخەڵەی مارکسیستی زیاتر لە تەنها دووبارە خستنەووی ئەو کێشانە دەگرێتەوە کە دامەزرێنەرانی مارکسیزم دایانناوە. بۆشکی ئەو زانستە بنیات دەنێت کە بە 'کۆمەڵناسی ئەدەب' ناسراوە، کە بە شێوەیەکی سەرەکی پەیوەندی بە ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی ئەدەبیەوە هەیە، چێنییەتی چاپکردنی کتێبەکان، پێکهاتەی کۆمەڵایەتی نووسەران و خوێنەرەکانیان، ئاستی خوێندەواری، دیاریکردنی کۆمەڵایەتییەکانی

وەک سەلیقە و پێوەندیی سەسیەلۆژی دەقە ئەدەبییەکان. ڕەخنەی مارکسی زیاتر لە سەسیەلۆژیای ئەدەب، گرنگیدانێکی هەستیارانەیە بە فۆرم و شێواز و مانای بەرهەمە ئەدەبییەکان وەک بەرهەمی مرۆوێکی دیاریکراو پارە پەدەدات. کەواتە ڕەخنەی مارکسیستی لە ڕوانگە مرۆوییەکەیدا نیە بە ئەدەب، بەڵکو لە تێگەیشتنی شێوەگەلانکەیدایە بە خودی مرۆوو.
کارل مارکس و فرەدریک ئینگڵس مارکس زاراوەی بناغە یان ژێرخانی بە هێزەکان و پێوەندییەکانی بەرهەمهێنان دیاری دەکات کە پێکهاتەی ئابووری کۆمەڵگە پێکدەهێنن. لەم ژێرخانە ئابووریەوە، سەرخانێک، هێندێک فۆرمی یاسا و سیاسەت، جۆرێکی دیاریکراو لە دەوڵەت سەرهەڵدەدات، کە ئەرکە جۆراوجۆرییەکەی بەریتییە لە شەرعیەتدان بە دەسەڵاتی ئەو چینە کۆمەڵایەتییەی کە خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی ئابووریە. هەروەها سەرخان فۆرمی دیاریکراوی هۆشیاری کۆمەڵایەتی (سیاسی، ئایینی، ئەخلاقی، جوانیناسی و ئەوانی دیکە) لەخۆدەگرێت، ئەمەش ئەوەیە کە مارکسیزم وەک ئایدیەلۆژیا ناوی دەبات. هەروەها ئەرکی ئایدیەلۆژیا بریتییە لە شەرعیەتدان بە دەسەڵاتی چینی دەسەڵاتدار لە کۆمەڵگەدا. بیروباوەڕە باڵادەستەکانی کۆمەڵگەیەک بریتین لە بیروباوەڕەکانی چینی دەسەڵاتداری ئەو کۆمەڵگەیە. هونەر و ئەدەب بە مارکسیزم بەشێکن لە سەرخانی و ئایدیەلۆژیای کۆمەڵگە. تێگەیشتن لە ئەدەب، لە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستیدا، تێگەیشتنە لە کەی ئەو پرسە کۆمەڵایەتییەی کە بەشێکە لێی. ڕەنگە ئەدەب بەشێک بێت لە سەرخان، بەڵام تەنیا ڕەنگدانەوەی بەکاریگەری بناغەی ئابووری نیە. ئینگڵس دەیەوێت ڕاستی بکاتەوە کە هیچ پێوەندییەکی میکانیکی و دانە بە دانە لە نێوان ژێرخان و سەرخان هەبێت؛ توخمەکانی سەرخانیش بەردەوام دژەکردار دەنوێنن بەپێی کاریگەرییان لەسەر بناغەی ئابووری. تیۆری ماتریالیستی مرۆوو (کە بەشێکە لە تێگەیشتنی مارکسیزم) نکۆڵی لەوە دەکات کە هونەر خۆی لە خۆیدا بتوانێت ڕاستی مرۆوو بگەیەنێت؛ بەڵام پەداگری لەسەر ئەوە دەکات کە هونەر دەتوانێت توخمێکی چالاک بێت لەم جۆرە گەیانکاریانەدا. مارکس پێی وابوو ئەدەب دەبە یەکگرتوویی فۆرم و ناوەڕۆک ئاشکرا بکات. گومانی لە ئادیەبەدەر لە نووسینە فۆرماڵیستییەکان هەبوو. بە بۆچوونی مارکس فۆرم بەرهەمی ناوەڕۆکە، بەڵام لە پێوەندییەکی دوو لایەنەدا کاردانەوەی بەرامبەر بە ناوەڕۆک دەبێت. مارکس تێبینی ئەوەی کرد کە فۆرم هیچ بەهایەکی نیە مەگەر فۆرمی ناوەڕۆکێک نەبێت، دەربڕینێک کە دەتوانرێت بە یەکسانی بە بۆچوونە ئیستاتیکییەکان بکاربهێنرێت. شێوازی مارکس لەسەر فۆرم و ناوەڕۆکی ئەدەب

ئیلهامبەخش دەبێت بۆ باسکەی درێژ لەسەر گرنگی هەردوو فۆرم و ناوەڕۆک لە بەرهەمەکی ئەدەبیدا. ئەمەش لە جۆرج لوکاش و لیۆن تڕۆتسکییەوە دەستی پێکرد و دواتر بەردەوام بوو لە بەشداریکردنی ڕەخنەگرانی مارکسیستیتر، وەک لوسیەن گۆلدمان، پیەر ماچەری و فرەدریک جەیمسۆن.

(*)ساندیا مەولانا؛ قوتابی دکتۆرا لە بەشی ئەدەب و لێکۆڵینەوەی کلتووری ، فاکەڵتی پەروەردانی مرۆیی زانکۆی کانساس لە ئەمریکا کە بەمەڕەتی ئەکادیمی زانکۆی پادجادجارانی ئەندونیسیا دەخوێنێت.

سەرچاوە : THE BEGINNING OF MARXIST LITERARY CRITICISM Literary Criticism Sandya Maulana, S.S
https://images.slideplayer.com/25/7988892/slides/slide_4.jpg

ڕەخنەی ڕاگەیاندنی کوردی لە تەکدانی شیرازەی کەم.. شەماڵ بارەوانی

هەموو ئەوانەی دەخوێنەوە و مرۆڤی هۆشیارن، درک بەوە دەکەن، کە کەمێگەی کوردی و تاکی کورد چەندە ناهۆشیار و نەخوێندەوارن. ئەوانەی من ناوم ناون(مەڕەکانی باشوور).
ئەو بە مەبووانەی، لەم سەردەمی پۆپووچییەدا، بە هەوالی ساختە و بە بنەما، بە دەنگی خەت پێیان ڕابوێرێ و چەنت ویست، ئاوا ئاماستەیان بکەن. لەم سەردەمی پۆپووچییەی وەک نووسەر"ئەردەڵان عەبدوڵا"دەڵێت: مرۆڤ هێندە تەمبەڵ بووە، خەڵکی تر بە چەندین شێوە، نمایشی قیدیۆیی بە دەکەن و دەیخەنە گریان و پێکەنین، ئەمیش تەنها کاری ئەویە سەیری ئەو شتانە بکات کە لە تەلەفۆنەکەیدا هەیە. ڕۆژانە سەدان و هەزاران هەوالی درۆ بۆ دەکرێنەوە، کەسیش تاقەتی ئەوەی نییە بەدواداچوونیان بۆ بکات "
ڕاگەیاندنی کوردی، هێندە نابەرپرسیارانە و نا پیشەیانە مامەڵەی حەدەسەکان و واقیع و بابەتە هەستیارەکان دەکەن، بۆاوبوونەوەی فیکری نالەبوورەیی و تووندڕەیی و وێرانکردنی مالی پێکەوەژیان و

ئەو پشتیوی و سەرگەردانییەی سەبارەت میدیای کوردی و کەمتەرخەمی کوردی، تاوانباری سەرەکی تێدا ئەو ئاگایاندنە کوردییە نابەرپرسیارەیە.
بەداستی ئاگایاندنی کوردی هێندە بەمانا و نەخوێندەوار بووە و شتی هێندە ئاستنزم و نا پیشەیی بەخۆدەگرێت، مرۆڤکانیان هێندە سەرقاڵی بەرنامە و بابەتی گاتەجاڕی و منداڵکار و بەمانا کردووە، مرۆڤی هۆشیار قەزا دایدەگرێت، کاتێک دەبینێت ئاگایاندنی کوردی بە ئەو ئاستە نا ئەخلاقی و ناپیشەیی و بە مەبەستی و نابەرپرسیاریەیە دابەزیوە.
لەگەڵ پەیجەکانیانەوە هەواڵ و شتی هێندە منداڵانە و گاتەجاڕانە بەخۆدەکەنەوە، مرۆڤ نازانێت بە حاڵی ئەو کەناڵ و ئاگایاندکار و میدیاکارانە، بداتە قاقا یان قوپی گریان!
بەداستی ئابووری کاری ئاگایاندن و میدیاکاریشیان بردووە.
سەیری کەناڵەکەی شاسوار بکەن، چۆن بە ئاوەی زانیاری هەبێت، یان بە ئەنقەست و بە لەدان لە پەکەوتەیان و سووکایەتی بە ئەزدیەکان ئەوکارە دەکات و کەمەک وێنە و دوو هێستە نووسین دادەنێت و دەڵێت: ئەزدیەکان لە (لالش)هەمووان خەریکی زەیتوون دروستکردنن.
بە ئاوەی ئاماژە بەوە بکات کە ئەو زەیتوونە بۆ چرایە، نەک خواردن. هاتووە ئەو وێنانەی داناوە.(من ئەوەم لە پەیجی یەک دوو کەناڵی تریش بینیوە). ئینجا ببینن، ئەو خەڵکە لە مەبەستی داچۆراو و دەمشۆی هەرەمی کوردستان، چۆن لە کەمەنتەکان زمانی پیسیان دەردێنن، هەمووی داعشگەرا، چ بەڕەزی و چ سووکایەتییەک بە ئەزدیەکان دەکەن.
ئەو لای هەمووان ڕوون و ئاشکرایە، کە مەبەستکانی باشوور ناچنە ناو قووڵایی بابەتەکان، ئەوان تەنها ئاهڵی بینینن، تەنها بە نمایشک و پیشاندانی کورتە ڤیدیەک و وێنەیەک، دەتوانیت حەقیقەتی هەر شتێک کە بتەوێت لەیانی بشوێنیت و فریویان بدەیت و بە دڵی خۆت پێیان ڕابوێریت و لەیان بخوێیت!

کتێب/ دەربارەی کار و تێکۆشانی حزبی ئەدیبانی کۆمۆنیست و گۆڤاری ئابڕ.. عەبدوڵا سڵێمان) مشخۆڕ

بابەت: مێژووویی- ئەدەبیی..

ئەدەبی کوردی بەدرێژایی سەد ساڵی ڕابردوو هەمیشە لەهەناوی خۆیدا دوو جۆر
تەوانینی چینایەتی بەرجەستەکردەتەو. دووجیهانبینی جیاواز کە پەداگربوونە لەسەر
بەرژەوەندی چینایەتی کرێکاران و زەحمەتکێشان لەالیەک و بەرژوازی لەالیەکی دی. دوو
ەوت لەناو ئەو بزووتنەوەی ب ەردەوام شانبەش انی یەکتر هەناس

ێیان داوە. هەوتەکیان
کە زەرینە و بااڵدەست بووە، هەڵگری جیهانبینی
ناسیونال – بەرژوای کورد، کە
لەبەرژەوەندی ستەمکاران نووسراوە و ئەوەی کە بۆی مەبەست
نەبووە ئازادی و وزگاری
ئینس انی زەحمەتکێش ی کورد بووە لەستەمی چینایەت ی و
نەتەوایەتی. دواتر ئەم ئەدەبە
لەهەوتەی گۆشەی مەژووویی کەمەڵگەی کوردستان و عێراقدا
وەک ئەدەبەکەی پارێزەر
لە بەرژەوەندییەکانی چینی بەرژوازی کۆنەپەرست لەهەڵگەی
فریودانی خەڵکی هەژار و
ستەمدیدە بەناوی پارێزگاری لە نیشتمان و خۆشویستی خاک و
واڵت، سیاسەتکانیان
بەرەو پێداوە و پاشانیش هەر ئەو ئەدەبە کۆنەپەرستە
لەالیەن هەوتەی لیبراڵیزمی
نوێیەوە قەرخ دەکرێتەوە پێخەڵەری
ئیندیڤیجوالیزم...

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرەبکەن...]

Mashkhal_RabarDownload

شیعر لە(ماڵمانەک عەشق)دا..
شوان شەفیق

بیرت دەکەم
وەک هەڵمکەو هەناسەکەی دەستی دایکم!
دووری چەندین ساڵ
کەچی عادەتمگرتووە بۆ بۆنیاوە
زەر هەوەمدا بەدەستی بێنم و
لە شووشەیەکدا هەیگرم نەکرا!
هەگای مەرگ بە بەشت دەکا لە هەموو شت.

ئێستاش لەسەر دیواری

ەلای ئاستی خەوشکەی ماڵمان
ەچەندین چڵکە مەستی بۆن و
ەتەری وردە نانکەی دەستی دایکمن!
ەئێبە چ گوناهەکم کردبێ؟
ەوا لێم دوورەوە ئەوەندە بیرت دەکەم.

ەبیرت دەکەم
ەخەزگێ دەکرا دڕپ دڕپ
ەئەو دەنکڕڕە شەونمانە کەکەمەوە
ەکە لەسەر گڵەای هەنگی دنیا کە دەنیشتن
ەکاتێک دەستی تەی بەردەکەوت،
ەتا بیپرژێنم بە گیانمدا و مەستبم.
ەچی لەوە خەشتر ئەبوو بۆئاگا بم لێم ژیانێ!

ەبیرت دەکەم
ەهەندەی گەرەکی بەختیاری
ە دەزانیت لە کڵان بە کڵان و
ەگشت شەقامەکانی پێم بەهیلاک بردووە،
ەدەیان جووت پڵاوم تیا دەاندووە!
ەئەوە بەم تەنیا گەرەکە نییە لە شار یادگاریمێ!

ەئاخێ ئەبێ
ە لە بەردەم باخچەی زەبیحی
ەوەک جاران چاوڕڕی خەشەویستەکانیان بکەن؟
ەچەند دڵی تیادا شکاوە،
ەچەنێک پەیمنی تیا دراوە
ەچەندیش ژووانی تیا بەستراوە
ە هەندەی هەموویان بیرت دەکەم
ەخێ دەزانم بە هودەیێ
ەئیتر ئەوە دڵی منە بە ئەقڕیێ!

ەبیرت دەکەم
ەچرنووکی تووند لە ەانی خێ ئەگرم و
ەددانم لەیەکتر گیر دەکەم و
ەپەنجەکانم تووند لە زەوی دەچەقێنم و
ەنینۆکەکانم دەشکێنم و
ەتەکڕڕی وردە زیخ و خڕڕیان دەکەم
ەئیتر دەزانم ئەم قسانەی ئەیانکەم

ئەو کردارانەش
بە چاوی تە نابینرێ، بە گوێی تەدا ناچڕ!
نە کاتت هەیە تەماشایان بکەی، نە بیانخوێنیتەوە!
تە بەدەنگی موزیک
ئاهاتووی
پاساری بێت بخوێنە
هەستی لە خۆو
چماندنەوە و شینی دوورە دەستێک!
ئەو میهرەبانییەشت بیردەکەم.

بیرت دەکەم
ئەتوانی نەپرسی
درێژە بە ئازار کەشانم دەدەم و
خۆ دەکەم بە بریندەکانمدا
خ دەزانم تە لە تاڵەرە بەرزەکەتەوە
خانەچکە خنجیلەکەی من نابینی!
خ دەزانم تە مەرهەمی ئازارەکانی من نیت،
ئەوەندە قوڵ دەبن بریندەکان
خەیاڵم نووقم ئەکەن و تەش زیاتر گوشار دەخەیتە سەریان تا لە
فیچقەکردن نەوەستن.

بیرت دەکەم
لە دووەم گەورەترین شار
غەریبم و بە تەنیایی هەدەکەم
قەرەباغ ی و دەنگەدەنگی نە سوکنایی بە دەدا دەنێ نە دەنگی
تیادا دەبیستم.

هاوڕێی جگەرێک و
کەمەرێک کتێب و هۆزنامەی بە دە دەکەم
ئەو هۆزە هۆزنامە فرۆشکە دەیگوت:
بە ئەوەندە گەشبینیت چیتە وا هەمیشە پەدەکەنیت؟
ئەو چۆن درک بەو دۆ تەنگەی من دەکا
کە پەرژین کراوە بە خەم.

بیرت دەکەم
باران خۆ خۆ دەباری
بەرووسکەی ئازار تەنگی پە هۆچنیبووم
ناچار بەرەو نەخشانە کەوتمە

چوومە پرستگە و بە ووێکی گشتوە پاش چاوەوانی پەرستارەکە وتی فەرموو بۆ ژوورەوە
ددانەکانم ئەوندە زەردبوون دکتۆرەکە بەرلەوەی لە نزیکەوە تەماشای بکا وتی:
ددانت ووپشی ئاتوونکردووە!
ئە تومەس بەئاگایە
قەهر و کشانی جگەرە ئەو دەنگەی پە بەخشیووە.

دەیان موسافیر دەژانە لەم وستگە بە ئەو وستگە هاتووچە دەکەن
کچی لەخەم تەنیاتر نابینم
دەزانی لە پەڕەی دەماندکدا نووسراوە
دەکان هاودەنگی یەکتر دەکەن
پە دەچە ئەو دەرە بە مستی نووسەرەکەی نووسیبەتی
ئاخر کەی ئەوە هاستە؟
بیرت بکەم.

شوان شەفیق
٩/٤/٢٠٢٣

ترازان.. سەلام عومەر

هەرکاتێك هەبژاردن نزیك دەبێتەوە لەبری یەکێزی نیشتمانی دروشم و توانجەکان لە یەکتری دەبێتە هۆکاری ترازان و ئەو ئومێدەش کاڵ دەکەنەوە کە بەهۆی رۆکەوتنە ستراتیژیەکانەوە هاوپاتیان دڵخۆش دەکا، بەتایبەت سەقاگیری ئابووری کە لەوەتەی سەربەخۆیی ئابووری راگەیەنرا ئەو سەقامگیرییە لە بەین چووبوو.
ئێستا دەسەپاتی دوو بنەماڵەکە لەبری رەخساندنی کەشکی لەبار بۆ هەبژاردن و لە پاڵیشیدا رەواندنەوەی ئەو نیگەرانیەی هاوپاتیان بەرامبەر لەدەستدانی ئابووری سەربەخۆ و زۆر دڵسیەی دی کە لەوانەیە لە ئایندەدا بەرۆکی هەرەم بگرێ، دێن تەمەت بە یەکتری و قسە بۆ ترازان دەکەن لەبری هاودەنگی نیشتمانی، بەتایبەتیش ئێستا تۆپە کەمەڵایەتیەکان پە بووە لە رەخنەی جدی لە دەسەڵات و ئەو بەرنامە شکستخواردوانەی لە سی ساڵی تەمەنیدا بەسەر هاوپاتیانی

سەپاند، بەزەقیش رەنگدانەوەی حزبایەتی لە نێو جومگەکانی دەسەڵات و پشگۆخستنی توێژی هەژاران و لاوان بەگشتی بۆتە دیاردە .
ئەگەر مەبەستمان بێت دادپەروەری کۆمەڵایەتی پەیوەکەین دەبێت کۆمەڵگەیەکی ئازاد دوور لە چەوساندنەوە لەسەر بناغەی فێدانی ناکۆکییە چینایەتیەکان دابمەزرێ، لەکاتێکدا خەبات بۆ بەرژەوەندییە گشتیەکان لەپێشەوەی تایبەتیەکان بێت و تەواوی چین و توێژەکانیش لە چوارچێوەی دامەزراوەیەکی پتەو کۆبکرێنەوە، تا هیچکام لە توێژە جۆراو جۆرەکان هەست بە پەراوێزخستن نەکەن و هەموان خۆیان بەبەرپرسیار بزانن کار بۆسەرخستن و پێشکەوتنی بکرێ.
هەمیشە لینین کۆمەڵگای بەگرنگ زانیوە سەرنجی دەخستە سەر بەرنامەو بیروراسیاسیەکان و بەرژەوەندی چینەکانیشی دەخستە پێشەوەو لەکۆدا خزمەتی زیاتر بەخوارەوە کرابا لەوێدا دروشمەکانی هەڵدەهێنجا، دەچێ ناو تەواوی توێژە جۆراوجۆرەکان و گوێی لێدەگرتن، داواکاریەکانی بەهەند وەردەگرت و بۆی جێبەجێ دەکردن، ئەو بەئاشکرا دژی سەرمایەداری و چەوساندنەوە بوو، پشت و پەنای زێرینە بوو توانیبووی وڵات بە سیستەمێکی پتەو بپارێزێ.
بەڵام ئەزموونی چەند ساڵەی حوکمڕانی لێرە زێر جاران پێچەوانەی زانستە سیاسیەکانەو هەمیشە ئەو توێژانە بێ هیوا دەکرێن کە بنەڕەی پشتی کۆمەڵگان، ئەوەتا لاو کە هێزێکی دیارو بەرچاوە و هەموو وڵاتێك پشت ئەستوورە بەم وزەو توانایە، کە لە ڕێگەی ئەم توێژەوە گێڕانکاری بنچینەیی و داهێنان بەرهەم دێت، پشتگوێ خراوە، بەتایبەتیش کە وڵات لە توێژی مشەخۆرەوە ئاراستەی بەرهەم هێنان دەکات، لێرە لاو کەوتۆتە نێوەندی ئەو پەراوێزەی لە سەرەوە باسمان کرد، بۆیە بەسەدانیان خۆیان بەئیجە داداو هەزارانیش نیشتمانیان جێهێشت، بەتایبەتیش تەواوی دروشم و بەڵێنەکانی سەردەمی هەڵبژاردنەکانی پێشووتر خرانە ئەستۆی بارودۆخە سیاسیەکان و بە بیانووی قەیرانەکان کە هەر خۆیان هۆکاری بوون، ئەم توێژەش بەتاقی تەنێ لەسەر شەقامەکان بەجێمان و ساڵ بەساڵیش بۆکاری شۆڵگیرانەتر یەخەیان دەگرێ، هەروەك چۆن جوتیارانیش خرانە لیستی موچەخۆرانی حزبی و خواستی بەرهەم هێنانیان ریشە کێش کردو هەیاندانە بەر دەرگای حزبیەکان و فۆری دەست پانکردنەوەو سەرەگرتنەکیان کردوون کە ئیدی نەتوانای جەماکرنی هەرەوەزی و وەشاندنی دانەوێلەو گرتنی داسیان ماوە، نەبیریش لە زیادکردنی بەرهەم و بەبازاڕکردنی دەکەنەوە، هەموو ئەو هۆکارانەن توێژە پەراوێز خراوەکان ناچنە دەنگدان و بەیەك چاو تەماشای تەواوی پارتە سیاسیەکان دەکەن.
سلکی پەروەردەش بە جۆرێك تێکو پێك دراوە خەریکە لەنێو مامەڵە دارایەکان و حزبیەکاندا ئەودەستی و دەستی پێدەکرێت، قوتابخانەی

تایبەت و حکومی و کۆ ژمارەی ئەوە و ئێرەو زانکۆ ئەهلیەکان قوتابیانی دەسخەڕۆی دوودڵی و رارایی‌ەك کردووە خەریکە ئەوانیش دەخلیسکێنە نێو نەزانی ئەو پلانانەی وەزارەتەکەیان بۆیان دادەنێ، بەم هۆکارەشەوەیە ترازانی زیاتر دەکەوێتە نێوان ئاستی قوتابیان و چینێکی خاوەن دارایی‌ەکی زۆر دەبێتە نمرە کۆو قوتابیی‌ە ماندووەکانیش بە نیگەرانیی‌ەوە سەرنج لە ئەنجامەکانیان دەدەن.
ئەوەی کەزۆر مەبەستە ئەم بارودۆخەی ئێستایە کە هاوڵاتیانی پێدا گوزەر دەکات، سەرەرای ئەوەی بۆکاری پانتایی‌ەکی بەرفراوانی داگیر کردووە، جموجۆڵی بازاڕیش دوای گران بوونی بەهای دۆلار و هەڵبەزو دابەزینی کاڵاکان و بەتایبەتیش سووتەمەنی، باری هاوڵاِتیانی چەند بارە گران کردووە و کەچی شەڕی دەسەڵاتیش بۆ کورسی و تەمەت و خەستبوونەوەی حزبایەتی تادێ زیاتر دەبێ، لەمنێوەندەشدا زیانی گەورە بەر هاوڵاتیان دەکەوێ، چوونکە موچە کەوتێتە دەستی هەردوو حکومەتی تاسەر ئێسقان گەندەڵ و دەروونی هاوڵاتیانی بەجۆرێك تێکوپێك داوە بایی یەك گەرد متمانەیان بە کۆمپانیاکانی بەڵێوەبردنی ئەم نیشتمانە نەماوە، چونکە لە هەر قەیرانێك کە رووە لە وڵات دەکات ئەوان دەستەوەستان دەمێننەوەو پێ دەدەنە موچەی هاوڵاتیان و هەر لەیەکەم ساتەوە بیر لە دواخستن و کەمکردنەوەو نەدانی دەکەنەوە، وەڵێ بەشی خۆیان دەخەنە لاوەو کادیرەکانیانی پێ پێ دەکەن، کە ئەوە لەمێژووی مرۆڤایەتیدا و بەتایبەت حوکمداری زۆر دەگمەنە.
هەموو ئەم هۆکارانە چینایەتی بە جۆرێك زەق کردۆتەوە کە لەدیاردەوە بۆتە مەترسی و پێناچێ بانگەشەو بەڵێنی کۆمپانیاکانی دەسەڵات تۆهەیی ئەم چینانە هۆور کاتەوە، چونکە ئەو شەقارە گەورەیەی درووستیان کردووە بەو تەقەڵە رزیوانە یەکناگرنەوە کە هەمیشە لەکاتی بانگەشەکاندا نێوانەکانی پێدەدرووێنەوە.
بۆیە چارەسەری ریشەیی گەڵانەوەیە بۆ ناو خەڵك و گۆڕگرتنە لەو داواکاریانەی لە شەقامەوە دەردەچن، چونکە چەقی گۆڕانکاریەکان لەوێ لە دایك دەبن، هەروا جێبەجێ کردنی بەڵێنەکان و هاوسەنگ کردنی موچە، کە دەروونی زۆرینەی فەرمانبەران و خانەنشینانی بریندارکردووە، بەتایبەت کە هیچ بەهایەك بۆ ساڵی خزمەت و فەرمانبەرە بەتەمەن و ماندووەکان دانەنراوەو لە بەرامبەردا پلەی حزبی جێگەی گرتۆتەوە، بۆیە دەبێت هەنگاوی هاوسەنگ کردنی موچە یەك لە کارە سەرەکیەکان بێت چونکە ئەوە هەوڵێکی سەرەتایی‌ە و ئاوڕدانەوەیە لە توژە کەمدەرامەتەکان ، خۆ گەڵانەوەی متمانە و شکۆی دەسەڵاتی خۆماڵی هەرچی زووە دەبێت کاری بۆ بکرێ، دواتر بیر لە نەهێشتنی چینایەتی بکرێتەوە کە ئێستا خەریکە زۆر بەزەقی

پانتاییەکانی کۆمەڵگا دادەپۆشێ و بەرنامەکانیان لە خەڵکەوە بۆ خەڵك بێت و ئاراستەی بیرکردنەوەشیان هەر لەنێو خەڵکەوە هەڵێنجن، ئەوسا لە هەڵبژاردنی پەرلەمانیدا دەتوانن دروشم و بەڵێنەکانیان ببنە جێگەی متمانە نەك ترازان.

گۆشبینی و گومان لەمڕۆ بەهاری عەرەبی.. ستیڤان شۆمزینی

(بەبۆنەی دوانزە ساڵەی بەهاری عەرەبی)

لە سەرەتاوە تا ئێستا نزیکەی پێنج مانگ تێپەڕیوە بەسەر شۆڕشگانی وڵاتانی عەرەبی کە لە ئەدەبیاتی سیاسییدا بە "بەهاری عەرەبی" ناوزەد دەکرێت، تا نهێ بەهاری عەرەبی توانیوویەتی دوو رژێم لەسەر کار لاببات. لە سێ دۆڵەتی تردا "لیبیا، یەمەن، سوریا" شۆڕش لە کێپسەندنی بەردەوامدایە، بارودۆخی هەر یەک لەو سێ وڵاتە لە یەکتر جیاوازە، لیبیا دەرگیری شەڕکی ناوخۆیی چەکداریی گەورە بووە، ناتۆ و وڵاتانی رۆژئاوایش لە رێگەی بەردومانی رژێمەکەی "قەزافی"یەوە بوونەتە تەرەف لە جەنگەکەدا. لە یەمەن بارودۆخەکە جیاوازە، جەماوەر تەنیا لە رێگەی خۆپیشاندانەوە داوای گۆڕینی رژێم دەکات، بەڵام دوای بریندارکردنی عەلی عەبدوڵا ساڵحی سەرکی ئەو وڵاتە و ژمارەیەک کاربەدەستی باڵای دەوڵەت لە رێگەی موشەکەوە، پەدەچێت ئاقاری رووبەووبوونەوەی دەوڵەت و جەماوەر بەشێوەیەکی تر بگۆڕدرێت، هەرچی سوریایە بە مامەڵەیەکی بەعسییانە وڵامی داخوازیی خۆپیشاندەران دەداتەوە و تا هێنووکە زەرترین کوژراو لە خۆپیشاندانەکانی ئەو وڵاتە تۆمار کراون بە بەراوورد بە هەریەک لە یەمەن و تونس و میسر و بەحرەین و ..هتد. تا ئێم چرکەساتشی ئەمە قسەی تێدا دەکەین شۆڕش بەهەردوو شێوەی چەکدارانە و ئاشتییانە لە بەشێک لە وڵاتانی عەرەبی درێژەی هەیە.
جیاواز لەوەی چی دەگوزەرێت و چۆن رژێمەکان لە دونیای عەرەبییدا دەگۆڕدرێن، پرسیارێکی سەخت هەمیشە ئامادەیی جیددی هەیە، ئایا ئێم شۆڕشانە دەتوانن سەرەتایەکی نوێی دیموکراسی لە نیشتمانی عەرەبییدا بهێننە دی؟. ئایا بە نەمانی رژێمە تۆتالیتاریی و

دیکتاتۆریەکانی وڵاتانی عەرەبیی، دەوڵەتی دیموکراسی و مافی مرۆڤ لەسەر ئەو جەستە کۆنە لە دایکدەبێت؟. ئایا بەهموو شێوەکی دژی دیکتاتۆریی دەوترێت شۆشی دیموکراتی؟. ئۆگرچی وەڵامی ئەم پرسیارانە وەک یەک نین، بەڵام لە راستیدا هێشتا هیچ دیمەنێک نابینین پەمان بێت لە تونس و میسر کە رژەم تیایاندا گەڕاوە، کاروانەکە بەرەو دیموکراسی کۆتتە ڕ. بە پێچەوانەوە هەندێک ئاماژەی خەترناک دەبینین تەفسیری یەک حاڵەتمان بۆ دەکەن، ئەویش ئەوەیە هێشتا زەمینەی کەمگەی عەرەبییەکان بۆ تاقیکردنەوەی ئەزموونی دیموکراسی و سەرهەڵدانی دەوڵەتگەلێ نوێی لیبراڵ نەخەملیوە، چوونکە ئەو زەمینەیە زادەی سەدان ساڵ لە کولتووری پریمیتیف و بەداوەت و دەیان ساڵ لە حوکمی پۆلیسی و دیکتاتۆریە، ئەمە لە ڕووی سیاسییەوە، لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە فەرهەنگێکی ئاینیی وشکهەڵاتوو تا ئێستا کاریگەریی جیددی هەیە لەسەر هزری تاکی عەرەبیی، لە ڕووی ئابووریەوە زەرینەی وڵاتانی عەرەبی یان لە ریزی دەوڵەتە هەژارەکانن یان دەوڵەمەندن بە سەرمایەی نەوت و لەژێر کاریگەریی ڕەشنبیریی نەوتن کە تاکی بەکاربەری دژە بەرهەمهێنی دروستکردووە، ئەمەش بەهیچ جۆرێک یارمەتی پرۆسەی دیموکراسییەت نادات، چوونکە دیموکراتییەت و پیشەسازیی پێکەوە بەستراون، یان بە مانا باوەکە دوو ڕووی یەک دراون.
بیرمەندی ناسراوی عەرەب "جۆرج تەرابیشی" پێیوایە، بەهاری عەرەبی یان شۆشەکانی عەرەب کە حاڵی حازر هەڵگری پلە یەکن بە سەر رژەمە تەقلیدییەکانی عەرەب، شۆپڵی سێیەمی دیموکراتی جیهانیین، بەو پێیەی شۆپڵی یەکەم لە خۆرئاوای ئەورووپا و ئەمریکا لە دوای شۆشی فەڕەنسییەوە دەستیپێکردووە، شۆپڵی دووەمیش لە ڕۆژهەڵاتی ئەورووپا بە نەمانی بلۆکی ڕۆژهەڵات دەستیپێکرد لە ساڵی 1989، هەرچی شۆپڵی سێیەمی دیموکراتی جیهانیشە ئەم شۆپڵەیە کە لە ساڵی 2011 لە تونسەوە بەرەو کەی وڵاتانی عەرەبی دەکشێت. وەلە ئەم بەچوونەی تەرابیشی جۆرێک لە گەشبینی و پاپشتی و سۆزی تاکەکەسی تێدایە بە شۆشە عەرەبییەکان، بەڵام هێشتا زووە بۆ ئەوەی بڵیار لەسەر ئەوە بدەین ئەم شۆشانە دەبنە ستراکتۆری دیموکراتی لە جیهانی عەرەبییدا، هێشتا زەر ئاماژەی ترسناک هەیە کە هەڕەشە لە ئایندەی شۆشەکان دەکەن، ئۆگەر بە نموونەی میسر بگەینەوە دەبینین ڕەو پەیداکردنی هێزە ئیسلامییە ئسوڵییەکان کارتەکردنی نەرمنی هەبووە لەسەر پرۆسەی بینای دیموکراسی لەو وڵاتەدا، لەمەش ترسناکتر وا خەریکە کۆمەگەی میسریی بەرەو جەنگەکی ئاینیی لەنێوان موسوڵمان و کریستیانەکاندا ڕادەکشن. ڕاستێ قەبارەی مەترسییەکە بەو ئەندازەیە نییە هەموو هاوکۆشەکە بگەێت، بەڵام

ناشۆ لە حاڵی حازردا چاو لەو جۆرە مەترسییانە بنووقێنرێت.
"فەرید زەکەریا" سەرنووسەری گۆڤاری "نیوزیوک" لە وەڵامی پرسیاری خوێنەران لەسەر تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبوک لە هەمبەر شۆشکانی وەاتانی عەرەبی، ئاوە دەخاتە روو ئەم دەخە، هەمان دەخی ساڵی 1989یە، واتە دەخی دوای رووخانی دیواربەندی بەرلین، بەڵام لەگەڵ ئەمشدا دەبێت تێبینی ئاوە بکرێت وەاتانی عەرەبی، کۆمەڵگەکانی رۆژهەڵاتی ئاوروپا نین، لەبەر ئەم فاکتەرە پرسەی گەلان و وەرچەرخان بەرەو سیستمی دیموکراتی بە هەواشی و بە پلەی پرسەیەکی زەمەنی دەبێت، ئەمە بەجگە لەوەی لە ئێستاوە بە روونی لە تابلۆکەدا ئاوە دەبینرێت، ئەم پرسەیە هەموو وەاتانی عەرەبی پێکاوە ناگرێتەوە. زەکەریا ئاوەش دەخاتە روو پرسەی گەلانکاریی لەو وەاتانەی خاوەنی شلەی نەوتن، خەراتر و کاریگەرترە وەک لەوانەی هیچ نەوتیان نییە، بەو پێیەی پتاوی ژێرخانی ئابووری و هەبوونی بژاوێیەکی باش بە تاکەکەس هەرچی زیاتر پرسەی گەلانی کۆمەڵایەتی و گەلان رووەو دیموکراسی خەراتر دەکەن. ئەم بۆچوونەی زەکەریا دیسانەوە پاڵپشتی لە هەمان دیدگا دەکات کە پێوایە دیموکراسی تەنیا بە ئیرادە و میکانیزمی شۆشگەلانە ناهێنرێتە دی، چەسپاندنی دیموکراسی پێش هەر شتێک پێویستە بە هەبوونی کۆمەڵێک زەمینە و پێشمەرجی سیاسیی و فیکریی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەوە. لەسەر راستیی ئەم پرنسیپە ناتوانین بە هەموو شۆشە عەرەبییەکان بڵێین شۆڕشی دیموکراسی تەنیا لەبەرئاوەی دژی رژێمێکی دیکتاتۆریی بەرپاکراون، نەخێر ئەمە ڕەسایەکی ماتماتیکی نییە کە هەمیشە یەک کە یەک بکاتە دوو.
لەگەڵ خستنەرووی ئەم گومانانەشدا، هاشا لە دیوە ئیجابییەکانی شۆشە عەرەبییەکان ناکەین، بەپێچەوانەوە ئەمە سەرەتایەکی نوێیە لە جیهانی عەرەبدا و وەک فەیلەسووفی فەڕەنسی "ئەدگار مۆران" بۆی چووە ئەم شۆشانە وەنای عەرەبیان لە جیهاندا گەیوە، کە هیچ دوور نییە ئەم گەینەی رژێمەکان، سەرئەنجام ببێتە گەلانکی سەرتاپاگیر لە کۆی کایە و بوارە جیاجیاکانی ژیانی تاکی عەرەبدا، بەوەش کولتووری دیموکراتی زیاتر گەشە بکات. بەڵێ قسەی ئەمە لەسەر خودی شۆشەکان نییە، چوونکە هیچ لاریمان لەوە نییە، شۆشی گەلانی عەرەبی شۆشی ڕەوان و رژێمە عەرەبییەکانی ئێستا تەنیا شایستەی ڕووخاندنن، بەڵکو قسەی ئەمە لەسەر ئاوەیە ئاخۆ ئاکامی شۆشکان بە کوێ دەگەن؟. ئایا شۆش دیموکراتی بەرهەم دەهێنێت یان توژێکی دیاریکراو بە ماوەیەکی زەمەنی دیارینەکراو دەکاتەوە بە حوکمەران؟. یان ئیسلامی سیاسیی بەرهەمەکەی دەچنێتەوە؟. بۆشاوەیەکی گشتیی هەموومان تەنیا سەیری ڕوتی رووداوەکان دەکەین، هەم گشبینین و

هەم گومانمان هەیە، واتە بارودۆخەکە بەشێوەیەک لە نگەری گرتووە لە نێوان گەشبینی و گوماندا رابوەستین و چاوەڕوانی وەرچەرخان و پرسەکانی داهاتوو بکەین، ئاخۆ شەشەکانی وەک تانی عەرەبی دەبنە مامانی دیموکراسی یان نا؟.

ستیڤان شەمزینی

تێبینی: ئەم وتارە لە ژمارە "5506"ی رۆژنامەی "کوردستانی نوێ" لە 15-6-2011 بڵاوبۆتەوە

نمونەی چەند وانەیەک لە وانەیەکی ناهێنداو.. عەلی حەمەشید

سەرپەرشتیاری پەروەردەیی

ئاشکرایە کە باخچەی منداڵان تایبەتمەندی خۆی هەیە بەگشتی و بەتایبەتی لە بواری وانە وتنەوە و فێرکردندا.چونکە منداڵانی باخچە سەرەتای دروستبوونی کەسایەتییانە و ئەو قۆناغەش هەستیارە و وا پێویست دەکات کە مامۆستایان بە وردی و وریاییەوە هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکەن و زانیاریەکانیشیان لەشێوەی چیرۆک و هۆنراوە و شانۆیی و یاریەوە پێبەخشن ،وانەکانیشیان یاری ئامێز بێت و وەرزش و چالاکی جەراوجەر کە بگونجێت بە ئاستی تەمەنی ئەوان بکاربهێنرێت.هەروەها ئەو چیرۆک و هۆنراوانەش کە مامۆستایانی بەکاردەهێنن دەبژێرن و بە منداڵانی دەڵێن گونجاوبێت بە منداڵانی باخچە و پێوەندیشیان هەبێت بەو بابەتانەوە کە بە منداڵانی دەڵێن.وەک لێژنەی باخچە ناحکومییەکانی بەڕێوەبەرێتی گشتی پەروەردەی سلێمانی و بە مەبەستی زیاتر ئاشنا بوونی مامۆستایانی باخچە ناحکومییەکان دەربارەی شێوازی وانە وتنەوە و چۆنێتی بکارهێنانی هەڵەکانی فێرکردن و هەست و کێوت لەگەڵ منداڵانی باخچەی منداڵان ، باخچەی منداڵانی کوردجینیس/٢ ی ناحکومی لە چالاکییەکدا نمونەی چەند وانەیەک لە وانەیەکی ناهێنداو کە لە وانەی وەرزش و شانۆ و

زانست و میوزیک و هونەر پێکهاتبوو لەلایەن چەند مامۆستایەکەوە بەسەرکەوتوویی پێشکەش بە مامۆستایانی ئامادەبووی باخچە ناحکومیەکان کرا کە لەهەر بەشێکدا چالاکی و جوڵە و هەی فیرکردنی نوێ و گونجاو و جیاواز خرانەڕوو کە منداڵان بەپەرۆشەوە لەگەڵ گوێگرتن لەمامۆستا بەشداری وانەکانیشیان دەکرد و خۆشی و حەزکردن بەوانەکان وەک هاوسەنگ بە هاوخساریانەوە دیاربوو،ئاوێتەی جوڵە وەرزشییەکان و گۆرانی و هەڵپەڕکێ مۆزیکییەکان و وتووێژو قسەکانی (مشکبار) کە لەشێوەی بوکەڵەدا نمایش دەکرا و تا کۆتایی وانەکانی تریش ئاوێش جار جار بەشداری دەکرد و وەک ئامادەبوویەکی ناو وانەکە ،شۆوازی وتنەوەی هەنراوە بە ئاوازو گۆرانی و توت توتی ئاو شەماندەفەرەی کە مامۆستا وەک چالاکی و جوڵە بە منداڵەکانی کرد وا هەستیان دەکرد کە لەو ساتەدا هەر بەڕاستی لەناو شەماندەفەردان و دەچن بە گەشت،دوو مامۆستا لەسەرەتای دەستپێکردنیان بە وانەیەکی تر یەکەکیان گوڵەکی پەمبوو وتی من ئەمڕۆ زۆر دڵخۆشم کەلەگەڵ ئێوەم ،دواتر دای بە یەکەم منداڵ و داوای لێکرد کە ئاوێش هەمان دەستواژەی وتەوە و گوڵەکەی دا بە منداڵەکەی تر ئاوێش بەهەمان شێوە وتیەوە و تا کۆتایی هەر منداڵێک وەریدەگرت دەیوتەوە کە ئەمەش نواندنی خۆشەویستی مامۆستا دەردەخات بە منداڵەکان.دواتر مامۆستا چیرۆکێکی بە گۆرانەوە بۆناوی جوجێ.جوجێ و ئامۆژگارییەکانی دایکی جوجێ و دواتر چوونەدەرەوەی جوجێ و فڕامۆشکردنی قسەکانی دایکی کە (هەوای ئۆتۆمبیلێکی تیژڕەو دەیخات بەزەویدا و دەیگەیەنێ پزیشکی تایبەت بە گیاندار و باڵندە چونکە وەک چۆن پزیشکی تایبەت بەمرۆڤ هەیە بەو شێوەیش پزیشکی تایبەت بەوان هەیە).باسکردنی پیشەی دارتاشی و پزیشکی کەیەکەکیان بابەتی وانەی پێشووبوو وای لە منداڵان کردبوو کە بەشێوەیەک تامەزرۆ بوون وەک لە شاری یاری یان لەسیرانگەیەکدا دانیشتبن وابوو،کەمێک لەو پێداویستییانەی کە دارتاش بە کارکردن بەکاری دەهێنێ وێنەکانی بە بچوکی دانرابوون و مامۆستا لەکاتی وانەکەدا نیشان منداڵانی دەدا،وێنەی دارتاشێک بەگۆرەیی ،دواتر سندوقەکیان هێنا کە یەک یەک منداڵانیان بانگ دەکرد تا دەست بکات بە سندوقەکەدا هەر شتێکی دەرهێنا ناوەکەی بڵێت کە سەرجەمیان پێداویستیەکانی دارتاش و پزیشک بوون یان ئەو کارەستانەی کە پەیوەندیان بەو دوو پیشەیەوە هەیە.چەند جوان و سەرنجڕاکێش بوو کە یەکێک لە مامۆستاکان خوێ خست و وتی ئای ئای قاچم منداڵەکیان نارد کە بچێت بەدوای پزیشکدا کە لەو دیو دەرگاکەوە منداڵەکیان دانابوو جل و بەرگی پزیشکیشی لەبەردا بوو هاتە ژوورەوە کەجوان بوو خۆرا تەماشای قاچی مامۆستای کرد و وتی هیچ نییە و لەزگە و شتی بە بکار هێناو وتی زۆر باشە

ئازارکشت نامێنێ،لەوکاتدا (مشکبڕ) بانگی کرد و پرسیاری لێکرد زڕ بەجوانی وەڵامی دایەوە،لەئاستیدا ئەنجامدانی ئەم جۆرە چالاکییانە لەگەڵ ئەوەی کە وانەکە لای منداڵ خۆشەویست دەکات و لەبابەتەکەش بەباشی تێدەگات،لەیادەوریشیدا دەمێنێتەوە،هەروەها وا لە منداڵ دەکات کە زیاتر بەوای بەخۆی ببێت و توانای خووبەخووبوونەوەی کەسانی تری هەبێت و بە شێوەیەکی باش وەڵامی گونجاویان بداتەوە.لەبەشێکی تردا باسی نیشتمان و هەرێم و شارگۆڕکانی هەرێم کرا و وێنەی شارکانیش بەشێوەیەکی جوان دانرابوون.وەرزش بەشێوەیەکی جوان لەگەڵگەی چەند یارییەکەوە کە بووە مایەی زیاتر دڵخۆشکردنی منداڵان.پێویستە مامۆستا پرسیار ئاراستەی گشت بکات و وەڵام لەیەک منداڵ وەربگرێت ،دواتر ئاگادار ویستی دەتوانێت داوا لە منداڵانی ژوورەکە بکات کە دووبارەی بکەنەوە،کە بەو شێوەیە منداڵ فێری ئارامی و یاسای پێل و لەخۆیەوە وەڵام نادانەوە تا داوای لێدەکرێت.لەبەشی مەزیکدا گۆرانی شاری سلێمانی و ئاڵای کوردستان وترا و دروستکردنی ڕیتمی مەزیک بە دوو داری بچوکی درێژ کە منداڵان چڕێکی تایبەتیان لەوەردەگرت.لەبەشی هونەریشدا مامۆستا منداڵانی بەشێوەی گروپ داناو پێداویستییەکانی دروستکردنی وێنەیان خرایە بەردەست کە بڕیتی ئاوی و ئاو و لاکێشەیەکی بچوک کە هەریەکەیان لە شش داری چلورە دروست کرابوو کە مامۆستا ڕێنمایی کردن تا ئاڵای کوردستان دروست بکەن،چەند جوان بوون هەریەکەو سەرقاڵی ڕەنگکردن و دروستکردنی ئاڵای کوردستان بوون،ئەوەی کە پێویستە بوترێت ئەوەیە کە مامۆستایانی بەشداربووی ئەم چالاکییە بەحەزێکی زۆرەوە بە منداڵ و بە وانەکەیان وانەکانیان دەوتەوە،هەموویان تەواوکاری یەکتر بوون لەبابەتەکاندا و زۆرجار واتدەزانی کە یەک وانەیە کەئەمەش سەلیقە و توانا و شارەزایی مامۆستاکانی دەسەلماند و گیانی هاوکاری و یارمەتیدانیان کردبووە بنەما بە سەرکەوتنی کارەکانیان،دەستخۆشی لە کارگێڕی و مامۆستایانی باخچەکە دەکەین،لەکۆتاییدا هیواخوازین کە مامۆستایانی ئامادەبوو سودیان لەو چالاکییە وەرگرتبێت تا بتوانن لەگەڵ زانیارییەکانی خۆیان ئاوێتەی بکەن و لەباخچەکانی خۆیاندا بەکاری بهێنن.ئەمەش وەک لێژنەی باخچە ناحکومییەکان لەکۆتاییدا دەستخۆشی و تەبینی و سەرنجی خۆمان خستەڕوو بە زیاتر بڕەوپێشچوونی هەمووان و چالاکییەکانی ناو وانەکەم بەشێوەی هێناوە بە ئامادەبووان خوێندەوە کە لەکاتی بەڕێوەچوونی وانەکەدا لەگەڵ تەبینییەکانمدا نووسیبووم کە بووە مایەی خۆشحاڵی بە هەمووان ،وا لێرەدا دەینووسم:

وا باخچـــــــەی منـــــداڵانی..کوردجینیـس گشت ئامادەن
بـۆچـــالاکی جـەرا و جـــەر..پـشـــوازیتان لـێدەکـــــــەن
...
بـــەئـــــاوازێکی دڵگـــــــیر..دڵـــان بـەخـێربـێن هـەمـــــوو
بـە هـــــا تـنتان خـۆشحـــاڵین..باخچـەکـەمـــان جوانتر بوو
...
ئـەم وانـەیـە زۆر خـۆشـــــــە..بوو بـە شـــــــانـەی بوکـــــ
یاری و وەرزش و مـــــزیک..گـەرانیشی لـەگـــــــــــــــــ
...
مامـۆستاکانیش یـەک یـەک..چـــــــــالاکییان دەنـوێنن
توانا و شـــــــــارەزاییان..بـە بـاشی بـەکـــــــاردێنن
...
خـە چـــالاکی جـەراو جـەر..لـەگـــــە وانـــەی ئـاهـەنان
بـەســـــودە بـە مامـــۆستا..لـەنـو باخچـــەی منداڵان

KGS
Kurd Genius Kindergarten 2
Slemani Heights
0770 549 0606

KGS2
KGS
Kurd Genius Kindergarten 2
Slemani Heights
0770 549 0606

حەیا.. پشکۆ ناکام

قسەکانی دۆنەتان هەر لە گومانایە: بۆغا موفلیسە…پوڵە نینۆ…نەوتی خەمان بۆ خەمان و هی خەیان بۆ خەیان ..ئەبین بە دوو دراوسێ ی باش…گەر سوپای عێراق ڕاست ئەکا یەک بست قاچ بخاتە کەرکوکەوە …و ..و …، ئەمانە و دەیان هاژەهاژ و تەسریحی نەزانین و لەخۆبایی بوون و بە ئەقڵی ، لەوەوە بۆ ڕاست کردنەوەی باری لەقیوتان دوای " تاپۆی ڕەشی ئیفڕاندم !!" بەرپرسی واتان هەبوو ئەیووت من پورم عەرەبە و یەکەکی تر خاڵەژنی ، گەر بەیان بکرایە بە دیسداشێ و "چەفیە" وە ئەسوانەوە ، بە قوڕگەکی پڕ لە گریانەوە ئەتانووت : تکایە دەرگای گفت و گۆمان لەسەر دامەخن..! ، دۆنەمەژووە کە ناتوانرێ لە قوژبنی زیندانێ تاریکەکانی ئاسایش و پاراستن گووم بکرێ ، ئەمەشتان وا بۆ بەرچاوی خەمانەوە ئەتانبینین چۆن تەسلیم بۆ بۆغا بوون ، ئەو کەسەی بەرامبەر نیارەکەی " وەک خەتان ئەڵێن شۆڤینیزمی عەرەبی" چەمایەوە و تەسلیم بوو هەر چەک ناکرێ لەوانەیە تا گەڕوییەکانیشتان پێ دا بکەنن و هەر ئەوەش مەمنوون ، ئەمە مەنتیقی براوە و دەڕاوە ، هەڕەجار.. سودفەیەک بیرتان لەوە نەکردەوە بۆ میللەت بچەمنەوە ، سیاسەت و میللەت بەختەوە بردن قومار نیە چاوەڕێ

جەکەر یان وەرقەی حەوزەکە بیت ،، کە نەتانزانی "ئابووری سەربەخۆ" چیە ، بخەن دەرتان بێ ..گەر چی وەک هەموو شکستەکانی ترتان ئەمجارەش باجەکەی ئەکەوێتە سەر شانی خەڵک ، لەگەڵ ئەوەشا دیمەنی تەسلیم بوونتان تەسکینیەک بێ دڵی ئەو خانە نشینەیا ئەیا کە لەژێر گەرمای هاوینا بێ پانکەپستە چاوەڕێ ی معاشێ دووسەد هەزار دینارەکەیەتی، ئەوە واتانزانی ئابووری سەربەخۆ ئەو پارە مفتەیە کە کاتی خۆی لە "کەرەج و سەقز" وەرتان ئەگرت و سەربەخۆ بوون لە سەرف کردنی، ئەوە هیچ دەمەک میللەتان نەئەبینی و پارەی نەوتەکەش ئەوەندەی تر بەرچاوی گرتن تا ئەو ڕادەی دەرکەوت حساباتەکانتان چەن بێ بنەما و نا ئەقڵانی بوون و واتان ئەزانی "تورکیا" بێ بەرتیلی نەوت بەردەم و پشتان وەک" قەڵغانەکەی جەنگیز خان" ئەتانپارێزێ ، پەلە مەکەن ئەمە هەشتا موقەدیمەی فیلمەکەیە ، مەژوو پڕە لە جۆرە فیلمانە ، لە کوێتانە کە بەرژەوەندی تورکیا چەن ماڵی خەتان و میللەتیش دائەمەنێ ، سبەی بێ سازش کردنەک بێ عەڕاق ڕەک ئەکەون و سوپای عەڕاقیش ئەگاتە سنوورەکان و ئەو هەموو مەسرەفەی سوپای تورکیا لە هەرەم! لە کێ ئەنقەرە ئەبێتەوە و مەلەفی کەشەی "پ.ک.ک" تەسلیم بێ عەڕاق ئەکرێ، بەس پەلە مەکەن ، جا ئەو کاتە بەرداشی سێ کوچکەی قەندیل و تورکیا و عەڕاق وەک شەقشەقە ئەتان هەنێتە هەڵەکە سەما …

بەواتان هەبێ ئەوانە خراپکاریتان بەرامبەر بێ خەڵک کردوە کە نەمانی نەوتیان پێ باشترە گەر نەمانی ئەوەی لە دەسەاتا پەوە بێ ، بێ خەڵک زەرەر لە نیەوەی بگەێتەوە و بێ ئەوەش ڕەنگە شکستی کەتایی هەنان پێتان ، خەڵک نەبوونی و بێ دەرامەتی زەری بێ خەیەوە دیوە ئەوە ئەوان لەوەتەی هەن بەبێ کیسە پارەی خێ خستنە خزمەتی ئەم یان ئەو ناژین ، ئەووترێ "حەیا" قەتریەکە کە ڕژا ئەژێ ، حەیا لای ئەوە "تانکەرە نەوت" بوو لە ناو تورکیا ڕژا…

ئامانج و بەرژەوەندیەکانی تورکیا لەبەرامبەر کورد.. م/

□□شنا □□قیب گرتکی

پەیوەندی تورکیا لەگەڵ کورد و بەتایبەتی هەرەمی کوردستان پەیوەندیەکی مێژوویی و هاچڕخ، بەجیا لەگەڵ پارچەکانی تری کوردستان کە تاکو ئیستا ئازاد نەکراون، بەدوو دیوی جیاواز تورکیا □□□ دەگەڵ□□ت لەلایەک بە بەرژەوەندیەکانی خۆی و ستراتیجیەتی ناوچەکە هاوپەیمان و دۆستی کورد، لەلایەکی تر وەک دوژمنێکی سەرسەختی خۆی دەوانێتە کورد بەتایبەتی لەگەڵ ئەو پارچە کوردستانیانە کە هیشتان لەژێر چەپۆکی دوژمنانداان، ئەو □□□ی تورکیا دەگەڵ□ت بە بەدەستهێنانی متمانەی خۆیەتی بە ئەوەی بەردەوام باڵادەست بێت لەناوچەکەدا، لەلایەکی تر ئەو پارچە کوردستانەی کە ئازادی تیادا بەرقەرا□□ دەبێوەت ئەو ئازادیە نەهێ□□ت و بەجارێک سیاسەت لەگەڵ ئەو بەشە دەکات وەک بەرەین داوابکات ئەمە خاوەنی ئەو خاکەین و پێویستە بگەڕێنەوە، چەواشەکاری و دوژمنایەتی ئەو دەوڵەتە لە زەر □ووی زیانەوە پەوە دیارە کە نایەوێت کورد سەرکەوت و بێت و □□□کی کاریگەری هەبێت لەناوچەکە، قەرغ کردن و کوشتنی کورد بەدەستی تورکەکان لەکەنەوە تاکو ئیستا بەردەوامی هەیە و دەستیش هەڵناگرێت، ئامانجی تورکی داگیرکەر بە سینەوەی نفوسی کوردە ئەمەش بەتە ئەستەم بە ئەو دەوڵەتە کەبتوانێت ئاو کارە بۆئەنجام بگەیەنێت، هندە لایەنی کوردیش بە سەرخستنی ئەو دەوڵەتە □□□ دەگەڵ□ن ئەمەش بەجارێک دەردەکەوێت کە نایانەوێت سیاسەتی دەوڵەتی تورکیا لەناوچەکە کەتایی پێ بێت و ببێتە تەکچونی □□□ی راستەقینەی ئەوانیش، لەکەتایی لەکەوتەکان دەردەکەون کەبەزەری کورد تەواو دەبەت و تورکیا وەک دوڵەتێکی دژە کورد □□□ی دەردەکەوێت، کورد لەسەرەتای دەرکەوتنی ناتفاق بووە لەنەومای خۆی ئەمەش دەرفەتی بە بێگانە □□خساندوە باڵادەست بێت و ترسی نەبێت لەهەبوون و گەورەبوونی کورد لەناوچەکە، یەک هەوڵستی بە کورد دەسپێکی سەرکەوتنێکی مێژووی دەبێت و زیاتر □□گای ئازادی فراهم دەبێت و حسابێکی جدی دەکرێت بە کورد و دژایەتیکان کەمتر دەبنەوە.